

Vasili Šukšinin omaperäinen sanasto suomentajan jäljiltä

Hannu Tommola

Tampereen yliopisto / Uralin yliopisto

Mihail Muhin

Uralin yliopisto¹

Abstract

This article explores Finnish translations of Vasily Shukshin's idiosyncratic prose that largely relies on dialogue and teems with dialectal expressions. Our aim is to test the common assumption that texts containing regionalisms or informal vocabulary often become flattened, i.e. less colorful and expressive in translation. Evidence of such flattening would offer corroboration for the translation universal known as standardization. To test the hypothesis, we compiled a monolingual corpus of ca. 672,000 words, consisting of 138 texts by Shukshin. The lexemes typical of Shukshin were identified with the help of MyStem, software for morphological analysis. The program's lemmatizer indicated 21,295 words as unrecognizable; these words are thus very probably infrequent in Russian texts in general and typical of Shukshin's writing. For this article, we further delimited the material to six short stories that appear both in our corpus and in the bilingual ParRus corpus compiled by Mikhail Mikhailov, with approximately 200 idiosyncratic lexemes. The frequencies of these lexemes were compared to information derived from relevant frequency counts. While the methodology needs to be refined and the corpus expanded, the initial analysis does provide some evidence of conventionalization, particularly in the Finnish translation of a story depicting a child's language usage.

Keywords: *colloquial, diminutive, regionalism, standardization, Vasily Shukshin*

Avainsanat: *diminutiivi, latistuminen, puhekielisyys, regionalismi, Vasili Šukšin*

1 Johdantoa

Tutkimuksemme liittyy käännöstieteen deskriptiiviseen tutkimusperinteeseen. Tavoitteena on kartuttaa tietoa siitä, miten lähdetekstin yleiskielestä poikkeava sananvalinta ja puhekielen ominaisuuksia heijastava kieli välittyvät käännettyssä kirjallisuudessa. Yleensä oletetaan, että murteita, slangia, uudissanoja tai puhekieltä sisältävä lähdeteksti käännettynä toiselle kielelle menettää värikkyytään ja ilmaisuvoimaansa (Pápai 2004;

¹ Tutkimus on saanut tukea Uralin Federaatioyliopiston kilpailukyvyyn kohottamisohjelmasta vuosille 2013–2020 (sop. nro 02.A03.21.0006).

Nevalainen 2003 ja 2005; ks. myös Tiittula & Nuolijärvi 2007). Tutkimuskohteenamme ovat venäläisen niin sanotun maalaisproosan edustajan Vasili Šukšinin (1929–1974) tuotannon suomennokset. Uskomme, että tämän aineiston analyysi on osaltaan relevanttia pyrittäessä arvioimaan käännöskielen oletettua universaalia taipumusta *standardisoitua* (Tourey 1995: 267) eli *konventionaalistua* (Tourey 1991: 187; Chesterman 1997: 77) tai ainakin jollain tavalla *latistua* (Lefevere 1992: 107). Kaksi ensiksi mainittua termiä perustuvat käsitykseen käännösten sanaston keskimääräistä vähäisemmästä vaihtelusta ja lauserakenteen taipumuksesta noudatella yleiskielessä tavanomaisia valintoja. Latistuminen (*flattening*) puolestaan viittaa epämääräisemmin esimerkiksi mainituista seikoista juontuvaan vaikutelmaan. *Normaalistaminen* taas sopii parhaiten kuvaamaan periaatteessa samaa ilmiötä silloin, kun alkuteksti pyrkii antamaan käsitystä oikeakielisyyssuunnien vastaisesta kielenkäytöstä tai puutteellisesta ääntämyksestä (ks. artikkelin loppupuolella alalukua lapsen puheen välittämisestä). Tutkimuksemme tässä vaiheessa tarkastelemme Šukšinin kertomusten suomennoskokoelmaa *Nuoren Vaganovin kärsimykset* (Šukšin 1983), jonka on yhtä kertomusta lukuun ottamatta kääntänyt Esa Adrian.² Tässä artikkelissa luodaan katsaus aineistoon ja menetelmään sekä esitetään alustavat johtopäätökset analyysin tuloksista. Jatkossa tutkimusta pyritään laajentamaan ja antamaan kokonaiskuva sanastosta Šukšinin koko suomennetussa tuotannossa, joka näiden kertomusten lisäksi käsittää Ulla-Liisa Heinon suomentamat romaanin *Stenka Razin* ja pienoisromaanin *Punainen heisipuu*.³

2 Šukšinin kielen tutkimuksesta ja idiolektisen sanakirjan periaatteista

Vasili Šukšinin teoksissaan käyttämä kieli on jo kauan kiinnostanut kielen- ja kirjallisuudentutkijoita Venäjällä, missä kirjailijan yksilöllisen sanaston leksikografiseen dokumentointiin on paneuduttu vakavasti. Šukšin-tutkimusta on kartuttanut erityisesti altainen koulukunta (ks. Šelepova 2014)⁴, joka on runsaan elämäkerrallisen ja kulttuurintutkimuksellisen aineiston ohella tuottanut myös tämän artikkelin kysymyksenasettelun kannalta tärkeää kirjailijan kielen lingvististä tutkimusta. Šukšinin sanaston eri osaluoteita on analysoitu kattavasti, esimerkiksi nimistöä (Vorobjova 1989), murteellista sanastoa (Vorobjova 2002) ja kirjailijan käyttämän fraseologian erityispiirteitä (Solovjova 2004).

Kirjailijankielen idiolektista sanakirjaa laadittaessa on ratkaistavana ongelma, millä periaatteilla aineisto tulisi valita ja miten otanta tehdä. Kirjailijan kieltä kuvaavan sanakirjan on heijastettava juuri kyseisen kirjailijan henkilökohtaista tyyliä, joten sanastossa

² Kokoelmaan sisältyvän kertomuksen ”Halu elää” (*Ohota žit’*) ovat suomentaneet Raija Rymin ja Pekka Parkkinen. Kaikki artikkelin esimerkit ovat kuitenkin Esa Adrianin kääntämistä kertomuksista.

³ Lisäksi Neuvostoliitossa on ilmestynyt suomennoskokoelma (Šukšin 1976), joka sisältää 22 kertomusta. Neuvostoliitossa julkaistu (ja käännetty) suomenkielinen kirjallisuus on usein jätetty tarkastelun ulkopuolelle, joskus tiedon saatavuuden takia (ks. esimerkiksi venäläisen kirjallisuuden suomennosten bibliografia [Hellman (toim.) 2008]), joskus myös käännösten laadun arveluttavuuden vuoksi. Pääsyyinä ratkaisuumme on pyrkimys otannan homogeenisuuteen. Artikkelissa käsitelty suomennettu aineisto on kokonaan saman kääntäjän tuottamaa.

⁴ Šukšin oli syntyisin Altain aluepiiriin kuuluvasta Srostkista. Hänen mukaansa on nimetty esimerkiksi Barnaulin kaupunginteatteri ja Bijskin pedagoginen yliopisto.

on otettava huomioon kontrastiivinen tekijä. Kirjailijan käyttämää kieltä on syytä verrata yleiskieliseen dataan tai muille kirjailijoille ominaisiin tyylipiirteisiin (ks. Muhin 2010: 16–18). Esimerkiksi tuotteliaana leksikografina tunnettu Vladislav Jelistratov on Šukšinin teksteissä esiintyviä sanoja ja ilmauksia sanakirja-aineistoksi seuloessaan pitänyt valintakriteerinä sitä, että keskeiset venäjän kielen sanakirjat eivät joko noteeraa niitä ollenkaan tai Šukšin käyttää niitä eri merkityksessä (Jelistratov 2001: 8).

Kirjailijan tyyliin ominaisiin piirteisiin saattaa kuulua paitsi sinänsä harvinaisia tai uniikkeja leksikaalisia yksiköitä, myös yleiskielisten sanojen käyttöä tavanomaisesta poikkeavassa merkityksessä. Esimerkiksi Šukšinin kertomusten sanakirjassa (Bajramova & Nikišajeva 2002–2005) on kuvattu yli 6000 sanaa 128 kertomuksesta. Tekijöiden mukaan näin on voitu todeta yleiskielisten ja yleiskieleen kuulumattomien sanojen suhteelliset osuudet sekä osoittaa ilmaisukeinojen kuvaannollisuus ja tyylin rikkaus. Suuri osa kirjailijan aktiivisesti käyttämistä sanoista on yleiskielistä kirjallista sanastoa, johon kuitenkin ”elävän puhekielen elementit oikullisesti punoutuvat ja tekevät siitä kansanomaisen” (Bajramova [www]; käänös HT). Mikäli sanakirjasta ei voi tehdä päätelmiä hakusanojen asemasta yleiskieleen nähden, se ei kuvaa kirjailijan kieltä oikein, koska se ei sanaston koostumuksen eikä analysoidun sanaston merkitysten osalta silloin poikkea yleiskielen sanakirjoista tai muiden kirjailijoiden kieltä esittelevistä sanakirjoista.

Leksikografisia lähestymistapoja on erilaisia ja toisistaan poikkeavia mielipiteitä voi olla sekä yksittäisten sanojen tulkinnasta että merkityksellisten tyylipiirteiden määrittämisestä yleensä. Myös Šukšinin kielen tutkimuslinjoista on erilaisia näkemyksiä, mutta yhtä mieltä ollaan siitä, että hänen teostensa uniikki sanasto perustuu murteelliseen ja kansanomaiseen kieleen (Bajramova [www]; Solovjova 2004).

3 Tutkittavan aineiston keruu ja käsittely

Kuten edellisessä luvussa totesimme, kirjallisessa tekstintutkimuksessa ja leksikografiassa kysymys sanojen kuulumisesta kirjoittajan henkilökohtaiseen sanastoon on jäänyt jossain määrin ongelmalliseksi. Nykyään on tarjolla kuitenkin lähtökohtaisesti objektiivinen vaihtoehto: aineiston keruu ja kootun sanaston vertaileva analyysi voidaan tehdä systemaattisesti sähköiseen tekstinkäsittelyyn kehitetyillä menetelmillä. Šukšinin yksilöllisesti käyttämien sanojen määrittelyä varten valitsimme tässä tutkimuksessa yleiskieliseksi verrokkiaineistoksi Yandex-hakukoneeseen integroidun morfologisen analyysiohjelman MyStemin käyttämän sanaston (<https://tech.yandex.ru/mystem/>).

Tutkimusta varten kerättiin yhteensä yli 672 000 sanaa käsittävä tekstikorpus, joka koostuu 138:sta Šukšinin venäjänkielisestä tekstistä. Korpus ajettiin MyStem-ohjelmalla ja jatkotarkasteluun otettiin 21 295 sanaa, joita MyStemin perusmuoto-ohjelma (lemmatisaattori) ei tunnista vaan merkitsee ne kysymysmerkillä. Hypoteesina on, että nämä matalafrekvenssiset lekseemit muodostavat kirjailijan uniikin sanavaraston rungon. Automaattisen otannan etuna on, että suuresta tekstikorpuksista tehtävä valinta tapahtuu täysin muodollisin perustein.

Kokoamamme Šukšin-korpus käsittää käytännöllisesti ottaen kirjailijan kaiken saatavissa olevan tuotannon. Analysoitavat käännökset ovat peräisin Esa Adrianin (1939–2007) suomentamasta novellikokoelmasta *Nuoren Vaganovin kärsimykset* (Šukšin 1983). Kokoelma sisältää 23 kertomusta, jotka löytyvät myös Mihail Mihailovin kokoamasta kaksikielisestä ParRus-korpuksessa, jolloin rinnakkaiset tekstinkohdat ovat haettavissa siitä (ParRus-korpus, ks. Mihailov 2003). Tämän artikkelin analyysiin valittiin kuusi kertomusta Šukšinin lyhytproosan tunnetuimmasta päästä sekä niiden suomennokset ParRus-korpuksessa (ks. tarkemmin Tutkimusaineisto).

Erisnimien ja lyhenteiden poistamisen jälkeen analysoitavasta kuudesta kertomuksesta saadaan 211 uniikkia tai harvinaista sanaa käsittävä lista, johon kuuluu esimerkiksi seuraavantyyppisiä sanoja:

- *ozdorovet'* 'tervehtyä, parantua' (epätavallinen etuliite, vrt. yleiskielen *vyzdorovet'*);
- *pereladit'sja* 'muuntautua, vaihtaa sävyä tms.' (yleiskielelle vieras refleksiivimuodoste transitiviverbistä *pereladit'* 'virittää uudelleen');
- *mjakost'* '(hedelmä- tms.) liha' (poikkeava foneettinen asu, suffiksi, vrt. yleiskielen *mjakot'*);
- *rasšiperit'sja* 'lässähtää, jäädä töröttämään tms.' (muodosteelle ei yleiskielestä löydy suoraa motivaatiota⁵);

Mitään näistä neljästä sanasta ei löydy yksikielisestä venäläisestä perussanakirjasta (Kuznetsov 1998) eikä laajasta venäjän kielen kieliopillisesta käänteissanakirjasta (Zaloznjak 1977), ei myöskään *Venäläis-suomalaisesta suursanakirjasta* (Kuusinen ym. 1997).

Suurin osa Šukšinin kertomusten omaperäisistä sanoista on murteellista tai puhekielistä sanastoa. Altain alueen sanastoon perehtyneen Ljudmila Šelepovan (2014: 97) mielestä ei ole aina mahdollista sanoa, tulisiko tietty sana lukea kuuluvaksi murteelliseen vai kansanomais-arkikieliseen (*prostorečie*) sanastoon, koska yleiskielestä poikkeavan sanaston määrittelyssä ryhmien välinen raja on häilyvä. Yhteensä murre- ja puhekieliset sanat muodostavat suurimman osan Šukšinin omaperäisenä pidettävästä sanastosta (ks. Taulukko 1). Monet kirjailijan käyttämistä epätavallista sanoista osoittautuvat Venäjän kansalliskorpuksen (Ruscorpora) tietojen perusteella regionaaliseksi eli levinneisyydeltään alueelliseksi. Niitä käyttivät myös muut viime vuosisadan toisella puoliskolla vaikuttaneet pohjoisen Venäjän ns. maalaiskirjailijat (ennen kaikkea siperialaiset Viktor Astafjev ja Valentin Rasputin sekä vologdalainen Vasili Belov) mutta eivät juurikaan muut. Samaa sanastoa tavataan lisäksi 1800- ja 1900-luvulla keskisen Uralin tunnetuimpien kirjailijoiden teksteissä (Dmitrij Mamin-Sibirjak, Fjodor Rešetnikov ja Ivan Bažov).

Olemme pyrkinneet erottelemaan selvästi murteelliset tai regionaaliset (Siperian ja Uralin murrealueilla tunnetut) sanat arki-, kansan- ja yleispuhekielisyyksistä, vaikka se ei ole aukottomasti mahdollista. Arkipuhekielen sanojen ryhmässä voi olla murteel-

⁵ Sanakantana näyttää olevan *šip* 'piikki', josta muodostettu verbi on varustettu intensiiviprefiksillä (*raz-*); vrt. mahdollista assosiaatiota verbiin *vperit'sja* 'pysähtyä (katseesta) tuijottamaan'.

lisuuksia, joita emme ole tunnistaneet, ja toisaalta murre sanat kuuluvat jo sinänsä puhekieleen. Aineiston jäsentämiseksi on kvantitatiivisessa tarkastelussa esitetty erikseen sanat, jotka ovat yleiskielessä kokonaan outoja (toisin sanoen edes sanakantaa ei yleiskielessä tunneta) ja toisaalta tapaukset, joissa takana on yleiskielen sana, mutta puhekielessä tai murteessa sitä taivutetaan poikkeavasti (ks. kolme erilaista yleiskielen normin vastaista tapausta esimerkeissä [5]–[7]) tai siitä on muodostettu epätavallinen johdos (etu- ja jälkiliitemuodosteet esimerkeissä [13]–[14] jaksossa 5.2.2). Tämän huomioon ottaminen saattaa kääntäjän kannalta olla yhtä tärkeää kuin murteellisuuteen tai puhekielisyyteen perustuva harkinta.

Tutkittavan sanaston alustavan luokituksen mukainen jakauma on esitetty taulukossa 1:

Taulukko 1: Šukšinin omaperäiseksi katsottava sanasto

	N	%
Arki- ja puhekieli		
Arki- tai puhekielinen sana, yleiskielessä tuntematon sanakanta	49	23
Arki- tai puhekielinen muoto tai johdos yleiskielisestä sanakannasta	53	25
Arki- tai puhekielinen huudahdus	4	2
106		50
Harvinainen sana		
Okkasionalismi, potentiaalinen tai muuten harvinainen sana	34	16
Epätavallinen, yleiskielelle vieras prefiksi- tai suffiksijohdos	18	9
Epätavallinen, yleiskielelle vieras diminutiivijohdos	10	5
62		30
Murre sana tai yleiskielen sanan murteellinen variantti	22	10
Lapsen puhetta jäljittelevä sana	15	7
Oikeinkirjoituksen vastainen ääntämyksenmukainen kirjoitusasu	4	2
Slangisana tai -ilmaisu	2	1
Yhteensä	211	100

4 Menetelmän ongelmia: käänösvertailun vaikeus

Kääntäjälle Šukšinin kielen voi odottaa olevan haasteellista. Vaikka puheenparsi on lakonista ja karuhkoa eikä syntaksi tuottane vaikeuksia, niin sanavalinnat ovat värikäitä. Kerronta nojaa pitkälti vuoropuheluun, ja henkilöiden puheessa vilisee murre sanoja ja murteellista ääntämistä. Suomentamista koskeva keskeinen tutkimuskysymys onkin, miten Adrian on onnistunut tulkitsemaan oudot sanat ja ilmaisu ja saamaan Šukšinille tyypillisen sanaston ja fraseologian istumaan suomenkieliseen tekstiin. Millä muulla tavoin kuin subjektiivisella arvioinnilla voidaan tähän kysymykseen vastata? Yksi mahdollinen menetelmä on verrata alkuperäisten lähdekielisten leksiemien ja kohdekielisten vastineiden frekvenssejä omassa viitekehityksessään. Käyttämämme taajuussanastojen (Zasorina 1977; Saukkonen ym. 1979) aineisto on kerätty osapuilleen samoilta vuosilta ja kuvastaa myös Šukšinin aktiivisen kirjailijakauden yleiskieltä.

Yleissanakirjojen aineisto on tyypillisesti kumuloitunutta eikä perustu rajattuun korpuksen tietyltä ajalta: ytimeltään käyttämämme sanakirjat (Kuusinen ym. 1997; Kuznetsov 1997; Zaliznjak 1977) ovat nekin saman ajan tuotteita.

Monissa tapauksissa on ilman frekvenssin tarkistamistakin selvää, että suomentajan käyttämän yleiskielisen sanan esiintymistiheys suomessa on eri luokkaa kuin lähdetekstin murteellisen, arkikielisen tai muutoin harvinaisen sanan. Esimerkiksi Šukšinin kertomuksessaan ”Nuoren Vaganovin kärsimykset” käyttämästä adjektiivista *nesdjužlivyj* (*’pärjäämätön’) ei löydy yhtään esimerkkiä muualta. Sen sijaan samassa yhteydessä useaan kertaan esiintyvä verbi *sdjužit’* on ehkä yhtä tavallinen kuin sen suomenkielinen sanakirjavastine *pärjätä* (Kuusinen ym. 1997). Suomentaja ei ole lähtenyt jäljittelemään lähdetekstiä vaan on kiertänyt adjektiivin käyttämällä rakennetta, jossa esiintyy sama jo kerran käytetty verbi *kestää* (saman verbin toinen esiintymä on tässä esimerkissä käännetty eri verbillä – *malttaa*). Jos laskemme käytettyjen sanojen frekvenssejä mekaanisesti, suomennos osoittautuu tällaisissa tapauksissa sanastoltaan lähdetekstiä tavanomaisemmaksi.⁶

- (1) — Опять не **сдюжил**! Ах ты, господи, — какие ведь мы **несдюжливые**! [...] Ведь если б ты **сдюжил** и спокойно подал на развод, то еще посмотрели бы, как вас рассудить: возможно, что и... Впрочем, что же теперь об этом? (Страдания)⁷

— Taaskaan et **kestänyt**! Voi herra jumala, *ei* sitä paljon **kestetä**! [...] Sillä jos sinä olisit **malttanut** ja rauhallisesti hakenut eroa, ties miten olisi tuomittu: mahdollisesti olisi... Vaikka mitäpä siitä nyt kannattaa puhua. (NV)

Zasorinan (1977) venäjän kielen taajuussanakirjan noin miljoonan sanan korpuksessa verbi *gljanut’sja* esiintyy kaksi kertaa, ja sen vastineena esimerkin (2) suomennoksessa käytetty *maistua* kolmetoista kertaa *Suomen kielen taajuussanastossa* (Saukkonen ym. 1979), jonka aineiston laajuus on vähemmän kuin puolet Zasorinasta. Esimerkissä (3) vastineena on käytetty verbiä *viihtyä*, joka on vielä yleisempi (33 esiintymää *Suomen kielen taajuussanastossa*).

- (2) — Работает в библиотеке. Я говорю отдохни ты лучше, покупайся вон — успеешь еще, наработаешься! Нет, лучше **глянется** работать. Практика, говорит, мне будет. (Как зайка)

— On kirjastossa työssä. Minä olen sanonut sille, että lepää ennemmin, lähde kylpylään, kyllä sinä ehdit vielä rehkii! Ei, työnteko **maistuu** paremmalta. Sanoo hankkivansa kokemusta. (Pupujussi)

- (3) Жене его тут не **глянется**, а Михайле **глянется**. (Страдания)

Vaimo **ei viihdy** täällä, mutta Mihail **viihtyy**. (NV)

⁶ *Pärjätä* esiintyy *Suomen kielen taajuussanaston* (Saukkonen ym. 1979) aineistossa viisi kertaa, Zasorinassa (1977) verbiä *sdjužit’* ei ole, mutta Venäjän kansalliskorpuksessa (Ruscorpora) siitä on vajaat sata esiintymää. Koska kansalliskorpuksen koko on noin 250 miljoonaa sanaa, tuokaan ei merkitse enempää kuin noin 4 kertaa 10 miljoonaa sanaa kohden. Adrianin käyttämä vastine *malttaa* on frekvenssiltään sentään noin 5 kertaa miljoonaa sanaa kohden.

⁷ Ks. kertomusten nimien lyhenteet lähdeluettelosta kohdasta Tutkimusaineisto.

Maistua osoittautuu siis suomessa n. 15 kertaa yleisemmäksi kuin *gljanut'sja* venäjässä. On kuitenkin huomattava, että merkityksessä, jossa *maistua* suomennoksessa esiintyy ('olla mieleen, miellyttää'), se ei suinkaan ole yhtä tavallinen. Vastaavanlaisia ansoja kvantitatiivisessa tarkastelussa saattaa olla useita. Tutkimuksen edetessä selvitämme kysymyksen tätä metodologista puolta lisää. Ryhtymättä tässä vaiheessa enempää teoretisoimaan (tai spekuloimaan) voidaan todeta, että kummassakin tapauksessa suomennos on kontekstissaan täysin idiomaattinen. Samalla voidaan sanoa, että sanakirjavastineista ei eväitä käännöksen sanavalintaan löydy. Toisaalta kuitenkin kumpikin suomennoksessa käytetty verbi kuuluu yleiskieleen toisin kuin alkutekstin *gljanut'sja*.

5 Alkukielisen aineiston ja käännöksen sanaston vertailua

Seuraavassa tarkastelemme Šukšinille ominaisen sanaston suomennoksia ryhmiteltyinä taulukossa 1 esitettyjen luokkien mukaan. Esimerkkejä on arki- ja puhekielisyyksistä (5.1), eri syistä harvinaisista sanoista (5.2) ja murteellisuuksista (5.3) sekä lapsen puheesta (5.4). Lähdetekstissä esiintyvien sanojen frekvenssiä alkukielessä ja suomennoksessa käytettyjen vastineiden frekvenssiä suomessa on verrattu keskenään taajuus-sanakirjojen antamien ja eräistä korpuksista saatujen tietojen perusteella.

5.1 Arki- ja puhekielinen sanasto

Arki- ja puhekielisten sanojen luokkaan olemme lukeneet kaikki yleiskielen alempiin rekistereihin kuuluvat sanat, viattoman puhekielisistä alatyylisiin karkeuksiin. Sanakirjoissa käytetään luonnehdintoja ”puhek(ieltä)”, ”arkik(ieltä)”, ”alat(yyliä)” ja ”kark(eaa kieltä)” (esim. Kuusinen ym. 1997). Venäläisessä leksikografiassa käytetään lähinnä merkintöjä *razg.* 'puhekieltä' tai *prost.* 'yksinkertaista (kansan)kieltä'.

Taulukosta 1 näkyy, että arki- tai puhekieliset sanat yhdessä yleiskielisistä sanoista johdettujen ilmausten kanssa muodostavat lähes puolet koko analysoitavasta aineistosta (48 %). Tavallisempia kuin johtamattomat kantasanat ovat puhekieliset muodot ja johdokset yleiskielisistä sanoista. Joukossa on myös muutama motivoimaton huudahdus.⁸ Esimerkissä (4) on kolme näytettä karkeahkon kansankielen (*prostorečie*) sanastosta: *skurvit'sja* 'mennä pilalle, rappeutua, korruptoitua' tms., *bazlanit'* 'huutaa, karjua, kiljua' ja *žognut'* 'lyödä, läppästä'.⁹

- (4) Ну, говорю, рассказывай, как ты тут без меня опять **скурвилась**? Она видит, дело плохо, давай **базланить**. Я ее **жогнул** разок: ты можешь потише, мол? (Страдания)

No, minä sanoin, alahan kertoa, mitä sinä **olet palloillut** täällä, sillä aikaa kun minä olen ollut poissa. Tämä näkee, että nyt käy huonosti, ja alkaa **kiljua**. Minä **läppäsin** sitä kerran: että etkö sinä osaa olla hiljempää? (NV)

⁸ Yksi huudahduksenomainen eufemismi on verbinä käytetty *la-la* viittaamassa sukupuoliyhdyntään (kertomuksessa 'Halu elää').

⁹ Useimpiin sanoihin ei sanakirjoista löydy vastinetta. Suomennokset ovat tekijän (HT).

Kuten aiemmin mainitsimme, Šukšinin teokset ja niiden suomennokset ovat syntyneet suurin piirtein aikaan, jonka kielenkäyttöä Zasorinan (1977) ja Saukkosen ym. (1979) sanakirjat heijastavat eli lähinnä 1960-luvulle ja 1970-luvun alkuun. Esimerkissä (4) tarkasteltavista sanoista mikään ei esiinny kummassakaan taajuussanakirjassa. *Palloilla* poikkeaa tyyliältään selvimmin lähdekielisistä esikuvistaan: *skurvit'sja* on johdos kaikissa slaavilaisissa kielissä yleisestä alatyylisestä voimasanasta *kurva* 'huora'. *Läppästä*-verbi löytyy Mihailovin korpuksista kaksi kertaa (Kari Hotakaisen *Juoksuhaudantiestä*) ja *kiljua* on hyvin edustettuna käännöskorpuksissa, sekä alkuperäissuomen (*FinRus*, 37 kpl) että erityisen runsaana venäjämästä käännettyissä teksteissä (*ParRus*, 118 kpl). *Kiljua* näyttääkin olevan yksi suosituimmista käännösvastineista venäjän kielen erilaista 'huutamista' ilmaiseville verbeille (tavallisimpina *kričat'*, *kriknut'* ym. *krik-/krič-*kannasta johdetut sekä *orat'*-johdannaiset).

Esimerkeissä (5)–(7) nähdään yleiskielisten sanojen puhe- tai arkikielisiä johdoksia ja muotoja.

- (5) — На жену. Они тут на меня дело **заводют**... А я хочу объяснить... (Страдания)
— Vaimosta. **Kehnäävät** täällä juttua minua vastaan... Ja minä haluan selittää... (NV)
- (6) — Где работает, что ли? Там же, **в сельпе**. (Страдания)
— Että missäkö on työssä? Samassa paikassa, **kylän kaupassa**. (NV)
- (7) — Попяра!.. А если я **счас**, например, тебе дам разок по лбу, то как? (Верую)
— Pappi perhana!... Mitäs jos minä **nyt** esimerkiksi vetäisen sinua kerran päin kuonoa, mitä sitten? (Minä uskon)

Nämä kolme tapausta ovat keskenään hieman erilaisia, joskin kääntäjän kannalta kaikki yhtä hankalia: edes jollain lailla verrannollisen arkikielessä käytettävän variantin löytyminen suomen kielen vastineesta on epätodennäköistä, ja mahdollisuus kompensoida tätä tyylipiirrettä on täysin kontekstikohtaista. Esimerkissä (5) kääntäjä on käyttänyt erikoista verbiä emmekä voi tietää, onko hän ehkä halunnut varioida tavallisempaa ilmaisu *kehrätä* (*kokoon*) vastaamaan venäjän yleiskielisestä verbistä käytettyä normin vastaista muotoa *zavodjut* (muodon *zavodjat* sijasta).

Seuraavassa (6) esiintyy substantiivi *sel'po* 'kylän (osuus)kauppa' taivutettuna lokatiivissa, kun kielenhuolto edellyttää lyhenteen (< *sel'skoe potrebitel'skoe obščestvo*) jättämistä taivuttamatta. Internetissä näyttää nykyisin käyttö taivutettuna olevan yhtä yleistä kuin norminmukainen. Mitään vastaavaa lyhennettä saati sen oikeakielisyyden vastaista käyttöä ei käännöksestä luonnollisestikaan löydy.

Kolmannessa esimerkissä (7) on puhekielessä hyvin yleinen lyhentymä *sčas* sanasta *sejčas* 'nyt; heti'. Sanasta esiintyy myös ääntämystä vastaava kirjoitusasu *ščas*. Tämä on yksi niistä puhekielen piirteistä, joihin venäläiset kirjailijat ovat suhteellisen paljon turvautuneet. Kääntäjien on sanottu yleensä olevan varovaisia käyttämään yleiskielen normista poikkeavaa kieltä (ks. esimerkiksi Nevalainen 2003: 19–20 sekä Pápai 2004 ja Nevalainen 2005). Siitä voi katsoa tämän esimerkin tuovan näyttöä, koska puhekieli-

syyden osoittaminen kirjoitusasussa olisi periaatteessa mahdollista (*nyt* → *ny*, *vetäisen* → *vetäsen*).

5.2 Okkasionalismit, potentiaaliset ja harvinaiset sanat

Harvinaisia sanoja, joiden alhaiselle frekvenssille ei löydy yhtenäistä selitystä, oli aineistosta n. 16 %. Tähän on luettu potentiaalisia yleiskielisillä johtimilla muodostettuja sanoja sekä joitakin okkasionalismeiksi katsottavia metaforisessa tai muuten epätavallisessa merkityksessä käytettyjä sanoja (ks. esim. [11]). Yhdessä yleiskielessä kodifioimattomien johdosten kanssa harvinaisessa yhteydessä käytetyt sanat muodostavat 30 % aineistosta.

5.2.1 Potentiaaliset sanat ja okkasionalismit

Potentiaaliseksi sanaksi on katsottava muun muassa esimerkin (8) *barsučatina* 'mäyränliha, -ihra' (< *barsuk* 'mäyrä'), joka on muodostettu samalla johtimella kuin tavalliset *lososina* 'lohi (ruokana)', (< *losos* 'lohi') tai *svinina* 'sianliha' (< *svinja* 'sika').

(8) — Барсучатина-то помогает? (Верую)

— Auttaako se **mäyränihra**? (Minä uskon)

Tyypillisesti ”potentiaalisia” ovat kielteiset muodosteet (esim. 9) ja monikkomuoto normaalisti yksiköllisinä käytetyistä sanoista. Tällaista tapausta sivusi Paul Kussmaul artikkelissaan ”How much linguistics does a translator need?” (Kußmaul 1986), jossa pohdittiin antropologisessa tekstissä (Goodenough 1964) esiintyvän sanan *impossibilities* aiheuttamaa ongelmaa sitä saksan kieleen käännettäessä. Kussmaul päätyi kyseisessä tekstissä kontekstuaalisesti perusteltuun vastineeseen *Tabu* 'tabu', koska *Unmöglichkeit* monikollisena ei vaikuttanut idiomaattiselta.

Esimerkin (9) *nepravljaemost* 'edustaa ”monikerroksista” derivaatiotapausta: se on verbistä *upravljat* 'ohjata, hallita' johdettu kielteinen partisiippimuotoinen abstraktisubstantiivi. Kuznetsovin (1998) sanakirjassa substantiivi annetaan sana-artikkelissa *nepravljaemyj* 'ohjaamaton, hallitsematon; kuriton', kun myönteinen *upravljaemost* ja partisiippi/adjektiivi *upravljaemyj* 'ohjattava, hallittavissa oleva' ovat omina hakusanoinaan. Zasorinan (1977) taajuussanakirjassa adjektiivin *upravljaemyj* frekvenssi on 10, kun substantiivilla se on vain 2.

(9) А звали его так вот за что: за редкую в наши дни безответственность, **неуправляемость**. (Алеша)

Syy nimitykseen oli tämä: meidän päivinäme harvinainen vastuuttomuus, **holtittomuus**. (Aljoša)¹⁰

¹⁰ Alkutekstin ja suomennoksen sananvalinnan tavallisuudessa ei tässä ole nähtävissä minkäänlaista merkittävää eroa. Sen sijaan voisi huomauttaa hienovaraisesta semanttisesta vivahteesta. Käännöksen *holtittomuus* vastannee kyllä jossain määrin sitä, mitä venäläisessä hallintodiskurssissa 'hallitsematto-

Esimerkissä (10) käännöksen *kandidaattius* ja alkutekstin *kandidatstvo* ovat kumpikin harvinaisia mutta täysin säännönmukaisesti johdettuja ominaisuuden (tai statuksen) nimityksiä.

- (10) Поэтому позвольте вам заметить, господин кандидат, что **кандидатство** — это ведь не костюм, который купил — и раз и навсегда. (Срезал)

Niinpä sallikaa huomauttaa teille, herra kandidaatti, että **kandidaattius** ei ole puku, joka ostetaan kertakaikkisesti ja ikiajoiksi. (Teurastus)

Esimerkin (11) *v'est'sja* 'syöpyä, imeytyä' on johdettu verbistä *est* 'syödä' 'johonkin sisään menemistä' tarkoittavalla etuliitteellä ja refleksiivipäätteellä. Suomennoksen refleksiivi *pureutua* on johdettu eri verbistä mutta on rakenteellisesti samankaltainen, eikä liene sekään juuri tässä käytössä kovin yleinen. Harvinaisia mutta norminmukaisesti johdettuja ovat myös esimerkin (12) johdokset sekä lähdetekstissä (< *poloskat* 'huuhdella, viruttaa') että suomennoksessa. Kummassakin esimerkissä suomentaja on käyttänyt vastaavia johto-opillisia keinoja (refleksiivipäätettä ja momentaanisuffiksia) ja päätenyt näin välittämään tilanteesta saman "kuvan". Venäjän kielikohtaisiin keinoihin lukeutuu runsas prefiksien käyttö, joiden puute ei estä suomenkielistä tekstiä pääsemästä rakenteellisesti vastaavaan tulokseen.

- (11) Максим стиснул зубы... **Вьелся** горячим злым взглядом в попа. (Верую)

Maksim kiristeli hampaitaan... Hänen kuuma häijy katseensa **pureutui** pappiin. (Minä uskon)

- (12) Но конечно, помят, несвеж, вчера выпил изрядно, с утра кое-как побрился, напех **ополоснулся**... Эхма! (Страдания)

Mutta tietenkin ryppyinen ja nuutunut, oli eilen ryppännyt melkoisesti, aamulla ajanut partansa miten kuten, **virauttanut** häthätää... Jaa jaa! (NV)

5.2.2 Prefiksi- ja suffiksijohdokset

Esimerkissä (13) puhekielessä melko yleisestä verbistä *psihovat* 'hermoilla, sekoilla' esiintyy refleksiivinen intensiivijohdos *ispsihovat'sja*. Käännös on varsin tavanomaista puhekieltä.

- (13) Он устал от письма. Он начинал его раз двенадцать, рвал листы, изнервничался, **испсиховался** и очень устал. (Страдания)

Hän oli väsynyt kirjoittamisesta. Hän oli aloittanut kirjeen noin kaksitoista kertaa, repinyt liuskoja, hermoillut, **ollut vähällä tulla hulluksi** ja väsynyt kovasti. (NV)

muudella' halutaan ilmaista. Kertomuksen kokonaisuus huomioon ottaen on kuitenkin perusteltavissa näkökanta, että kerronnassa painottuu päähenkilön Aljošan itsepäisyys ja hallitsemattomuus, nimenomaan **riippumattomuus**, mutta hänen käytöksestään on vaikeata löytää mitään varsinaisesti suomen kielen holtittomuus-käsitteeseen liittyvää.

Toinen esimerkkimme (14) on saturatiiviprefiksillä *na-* muodostettu toiminnan maksimaalista tai suurta määrää korostava *navtykat'*, jonka kantaverbi *vtykat'* esiintyy edellä prosessimerkityksessä kaksi kertaa. Toiminnan toistuvuuden yletöntä määrää ilmaisemaan suomentaja on vastaavanmerkityksisen verbin puutteessa valinnut yleiskielisen *niin monta, että* -rakenteen.

- (14) И будет он эти красивые, оперенные слова пускать, точно легкие стрелы с тетивы — и **втыкать**, и **втыкать** их в точеную фигурку далекой Майи. Он их **навтыкает** столько, что Майя вскрикнет от неминуемой любви. (Страдания)

Ja hän lähettelee noita kauniita, sulkakoristeisia sanoja kuin keveitä nuolia jousen jänteeltä ja — **upottaa upottamistaan** niitä kaukaisen Maijan siroon vartaloon. **Niin monta** hän **ampuu** niitä, että Maija ylipääsemättömästä rakkaudesta parkuu... (NV)

5.2.3 Diminutiivijohdos

Kymmenessä tapauksessa kirjailija käyttää epätavallista diminutiivia, emotionaalisesti väritynyttä johdosta yleiskielisestä kantasanaista. Tässä esitetyissä tapauksissa kahdessa ([15] ja [16]) käänös ei välitä millään tavalla ilmauksen mahdollista epätavallisuutta. On huomattava, että diminutiivi on venäjän nomineilla periaatteessa aina mahdollinen johdos ja siis potentiaalisena sanana olemassa eikä siten silmiinpistävän poikkeava. Esimerkin (17) suomennoksessa diminutiivi on kirjoitettu auki adjektiivilla 'pieni'. Toisinaan 'pienuus' on ainakin mahdollinen tulkinta (myös esimerkissä [15]), joskaan ei välttämätön. Epiteettinä se on mahdoton sellaisissa tapauksissa kuin (16), jossa 'tuhka' on jaollinen entiteetti. Ainesanojen tarkoitteet eivät ole määriteltävissä koon vaan määrän kautta. Näin vaikkapa tuhkan muodostaman (osa)kokonaisuuden 'pienuuteen' voidaan viitata esimerkiksi käyttämällä sanaa, jossa tämä ominaisuus on osa leksikaalista merkitystä (esim. *tuhkanokare*).

- (15) Федор хмыкнул с досадой, но пока не стал говорить, достал другой хрустальный **патрончик**, плеснул в него коньяку. (Как зайка)

Fjodor naurahti työlästyneesti, mutta ei ruvennut vielä väittämään vastaan vaan otti uuden **kristallihylsyn** ja kaatoi siihen konjakkia. (Pupujussi)

- (16) Достал из кармана папиросы, закурил. Курил и стряхивал **пепелок** в ладошку. (Как зайка)

Hän kaivoi tupakat taskusta ja pani palamaan. Hän poltteli ja karisti **tuhkan** kouraansa. Ei nukuttanut. (Pupujussi)

- (17) У него был заготовлен **голичок**, песочек в баночке... (Алеша)

Hänellä oli valmiina **pieni luuta** ja hiekkaa purkissa... (Aljoša)

5.3 Murresanat

Varmasti murteellisia ja yleiskielen sanan murteellisia variantteja on aineistossa yli 20. Kiinnostava on seuraavan esimerkin *zastrugi* 'lastut', sillä tässä merkityksessä eivät käyttämämme – eivätkä yleissanakirjat yleensääkään – sitä tunne.

- (18) Но там — в той амбразуре-то, которая образуется-то, — там кладут обычно лучины, бумагу, керосином еще навадились теперь облить, — там Алеша ничего не клал: то полено, которое клал поперек, он еще посередке ершил топором, и все, и потом эти **заstrуги** поджигал — загоралось. (Алеша)

Mutta sinne — siten muodostuneeseen tilaan, jonne tavallisesti pistetään tikkuja ja paperia, petrolillakin on nykyään alettu valella — sinne Aljoša ei pannut mitään: puuta, jonka asetti poikittain, hän oli nirhonut kirveellä, siinä kaikki, ja sitten sytytti nuo **lastut** — syttyi. (Aljoša)

Zastrugi (tai *sastrugi*) tunnetaan kansainvälisesti geologisena oppisanana merkityksessä 'kinos, lumiharjanne'¹¹. Tässä merkityksessä sen tuntee myös *Venäläis-suomalainen suursanakirja* (Kuusinen ym. 1997), joka tosin merkitsee sen vain murteelliseksi. Venäjän pohjolan murteista se on muihin kieliin lainattukin, mutta kyseinen merkitys on siellä toissijainen: merkityksen siirtymä perustuu muotoyhtäläisyyteen 'lastun' kanssa.

Seuraavassa esimerkissä meillä on verbi *plastat* 'ryömiä; uurastaa', joka yleiskielessä esiintyy refleksiivisenä. Suomentaja on valinnut frekventatiivin, joka johdoksena ei myöskään ole tavallinen. Merkitykseltään *loiskutella* ei välttämättä vastaa lähdetekstin verbiä, mutta kontekstissa se on täysin mahdollinen. Voi silti olla, että kääntäjä on assosioinut oudossa muodossa esiintyvän sanan verbiin *pleskat* 'loiskia, loiskutella'.

- (19) Алеша снял фуфайку, засучил рукава рубахи и пошел **пластать**, пошел драить. (Алеша)

Aljoša riisui villapaidan, kääri paidan hihat ylös ja alkoi **loiskutella** ja jynssätä. (Aljoša)

5.4 Lapsen puhetta jäljittelevä sana

Automaattisesti tehdyn otannan tuloksena aineistossa on myös 15 lapsen puhetta jäljittelevää sanaa, jotka kaikki ovat peräisin yhdestä kertomuksesta ('Kuinka pupujussi lensi ilmapallolla'). Tyttö korvaa *r:n* ja *l:n j:llä* (tai diftongeissa *i:llä*) tai ne jäävät kokonaan pois, suhuaänteet *ž* ja *š* (*ж*, *ш*) korvautuvat vastaavilla terävämmillä *z* ja *s* (*з*, *с*). Konsonanttiyhtymä *sk* on hänelle myös vaikea, *k:ta* edeltävä *s* jää pois, ja *r*-alkuisesta *a:sta* tulee *ja*. Adrian on jättänyt puheen vajavaisuudet suurimmaksi osaksi välittämättä, suomennoksessa pikkutyttö osaa sanoa *s:n* ja *r:n*. Esimerkin (20) suomennoksessa ainoa merkki lapsen ääntämyksestä on *lenti* (pro *lensi*), kun lähdetekstissä niitä on useita: sanan *letal* 'lensi' aloittava *l* jää pois ja loppu-*l* muuttuu *j:ksi* (oikeastaan *i:ksi*), *š* sanassa *šarikah* menettää suhinansa (→ *s*) ja tavusta *-ri-* jää jäljelle vain *j* (taas ääntämyksessä diftongin *i*). Esimerkissä (21) suomennoksen ainoa poikkeavuus on *Igor*-nimen ääntäminen muodossa *Igoi* (vaikka muualla tyttö näyttää osaavan ääntää *r:n*). Lähdetekstissä on *nel'zja* 'ei saa' ilman *l:ää*, *skazočku* ilman sananalkuista *s:ää*,

¹¹ Ks. esimerkiksi Wikipedia useilla kielillä (ainakin englanti, saksa, ranska, ruotsi, norja).

rasskazyval muodossa *jaskazyvaj*, *pro*-prepositiosta puuttuu *r* ja *horošen'kaja*-sanasta niin ikään *r* ja *š*:stä suhina.

(20) Как он **етай** на **сайках**... (Как зайка)

— Kun se **lenti** palloilla... (Pupujussi)

(21) — Мне **незя** много, — сказала умная Верочка. Папа, — вдруг даже приподнялась она на подушке, — а дядя **Игой казочку ясказывай** — **п'о** зайку... Ох, **хоесенькая!**.. (Как зайка)
— Ei saa monta kertaa, viisas Veroška sanoi. Isi, — hän äkkiä oikein kohottautui tuunyltään, — **Igoi**-setä kerro satu... pupujussista... Kiva satu!... (Pupujussi)

6 Johtopäätöksiä

Edellä olemme käsitelleet tärkeimmät omaperäisten sanojen tyypit, joita Šukšinin tuotannossa perusteellisesti analysoitujen kuuden kertomuksen ennusteen perusteella voi arvioida tavattavan eniten. On myös yksittäisiä tapauksia, joissa kirjailija käyttää esimerkiksi vakiintuneen oikeinkirjoituksen sijasta ääntämyksenmukaista kirjoitustapaa (*konešno* pro *konetšno* 'tietysti' ja *ščitat'* pro *scitat'* 'olla jotain mieltä') tai henkilö käyttää slangisanaa (*hljaet* 'on olevinaan'). Emme puutu niihin sen enempää; slangia Šukšin ei varsinaisesti viljele ollenkaan. Emme tässä yhteydessä myöskään ole analysoineet erikseen useammasta sanasta koostuvia fraseologismeja. Menetelmä kaipaa havaintojemme perusteella kehittämistä: muun muassa verrokkiaineistojen todellinen verrattavuus lienee syytä testata kunnolla.

Näyttää siltä, että usein kääntäjän sanavalinta on suomen kielessäkin – ellei harvinainen niin ei ainakaan keskeiseen sanastoon kuuluva. Aineistossa on kuitenkin useita tapauksia, joissa olisi voinut valita jonkin murteellisen tai puhekielisen vastineen tai muodon yleiskielisen sijasta. Yksittäisistä poikkeavien sanojen luokista ero lähdetekstin ja suomennoksen välillä on kaikkein silmiinpistäväntä lapsen kielen jäljittelyssä. On tietysti myös tapauksia, joissa venäjän kielen ilmaisuvartat ovat niin toisenlaisia, että on kohtuutonta vaatia löydettäväksi ilmaisulle luontevaa suomalaista vastinetta.

Alussa esitettyyn tutkimuskysymykseen käännöksen taipumuksesta ”latistua” ei tämän tutkimuksen perusteella voi antaa lopullista vastausta, ei edes Šukšinin suomennosten osalta. Tutkitussa osassa Adrianin suomennoksia on havaittavissa kautta linjan hienoista standardisoitumista tai varovaisuutta erikoisten ratkaisujen tekemisessä. Mainingissa kertomuksessa, jossa on paljon vielä vajavaisesti puhuvan lapsen replikointia, yleiskielistäminen on korostunut. Lasten puheen omaksuminen on yksityiskohtisissaan erilaista eri kielissä mutta yleisenä ilmiönä universaali, eivätkä sen välittämisen (ääntämiseen liittyvät, foneettiset) ongelmat perustele käännösten normalisoitumista. Sen sijaan sanaston ja sananmuodostuksen rakenteelliset erot voivat käännöksissä aiheuttaa väistämätöntä siirtymää kohti stilististä keskitietä. Edellä annetuissa esimerkeissä on jonkin verran enemmän tätä oletusta tukevia kuin neutraaleja tapauksia. Se kuvastanee suhdetta myös koko aineistossa, vaikka yksityiskohtainen kvantitatiivinen vertailu odottaa vielä toteuttamistaan. Myös vertailu muihin käännöksiin antanee tulevaisuudessa lisää vastauksia tähän kysymykseen.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Seuraavat tekstit sähköisistä lähteistä kootusta korpuksesta ja niiden suomennokset teoksessa Šukšin (1983) ja ParRus-korpuksessa:

Venäjänk. käytetty lyhenne	Kertomuksen alkuperäinen nimi	Suomennok- sissa käytetty lyhenne	Suomennetun kertomuksen nimi
АБ	Alëša Beskonvojnyj	Aljoša	Vartijatun Aljoša
Как зайка	Kak zajka letal na vozdužnyx šarikax	Pupujussi	Kuinka pupujussi lensi ilmapallolla
Охота жить	Oxota žit'	Halu elää	Halu elää
Срезал	Srezal	Teurastus	Teurastus
Страдания	Stradanija molodogo Vaganova	NV	Nuoren Vaganovin kärsimykset
Верую	Veruju!	Minä uskon	Minä uskon!

Kirjallisuuslähteet

Vajramova & Nikišaeva 2002–2005 = Байрамова Т. Ф., Никишаева В. П. *Словарь языка рассказов В. М. Шукшина*. Бийск, 2002–2005. В 3-х вып.

Vajramova [www] = Байрамова Т. Ф. «Как будто пером вытаскиваю из бумаги живые голоса людей...»: Особенности языка прозы Василия Макаровича Шукшина. Saatavissa: http://www2.bigpi.biysk.ru/wwwsite/viewpage.php?page_id=262 [viitattu 11.01.2016].

Chesterman, Andrew 1997. *Memes of Translation. The spread of ideas in translation theory*. Benjamins Translation Library 22. Amsterdam: Benjamins.

Goodenough, Ward 1964. Cultural anthropology and linguistics. Teoksessa: Dell H. Hymes (ed.) *Language in culture and society. A reader in linguistics and anthropology*. New York: Harper and Row, 36–40.

Hellman, Ben (toim.) 2008. *Puškinista Peleviniin. Venäläisen kaunokirjallisuuden suomennosten bibliografia 1876–2007*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Slavistiikan ja baltologian laitos.

Jelistratov 2001 = Елистратов, В. С. *Словарь языка Василия Шукшина: Ок. 1500 слов, 700 фразеологических единиц*. М., 2001.

Kußmaul, Paul 1986. How much linguistics does a translator need? *TextconText* 1, 4: 272–281.

Kuusinen, Martti, Veera Ollikainen & Julia Syrjäläinen 1997. *Venäjä–suomi-suursanakirja*. Helsinki–Porvoo–Juva: WSOY.

Kuznetsov 1998 = *Большой толковый словарь русского языка*. Гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-Петербург: Норинт.

Lefevere, André 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.

Mihailov, Mihail. 2003. *Параллельные корпуса художественных текстов: принципы составления и возможности применения в лингвистических и переводоведческих исследованиях*. Acta Universitatis Tamperensis, 956. Acta Electronica Universitatis Tamperensis, 280. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5754-4> [viitattu 29.3.2016].

Muhin 2010 = Мухин, М. Ю. *Лексическая статистика и концептуальная система автора: М. Булгаков, В. Набоков, А. Платонов, М. Шолохов*. Екатеринбург.

MyStem = ООО «ЯНДЕКС», MyStem, консольная программа. Saatavissa: <https://tech.yandex.ru/mystem/doc/index-docpage/> [viitattu 13.3.2016].

Nevalainen, Sampo 2003. Käännöskirjallisuuden puhekielisyyksistä – kaksinkertaista illuusiota? *Virittäjä* 107: 2–26.

Nevalainen, Sampo 2005. Köyhtyykö kieli käännettäessä? Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta. Teoksessa: Mauranen, Anna & Jarmo H. Jantunen (toim.) *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture, A1. Tampere, 139–160.

Pápai, Vilma 2004. Explicitation. A universal of translated text? Teoksessa: Mauranen, Anna & Pekka Kujamäki (toim.) *Translation universals. Do they exist?* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 143–164.

ParRus = Russian-Finnish parallel corpus of literary texts compiled by Mihail Mihailov, Univ. of Tampere, School of Languages, Translation and Literary Studies. Saatavissa: <https://mustikka.uta.fi/corpora/> [viitattu 13.3.2016].

Ruscorpora = Национальный корпус русского языка. Saatavissa: www.ruscorpora.ru [viitattu 13.3.2016].

Saukkonen, Pauli, Marjatta Haipus, Antero Niemikorpi & Helena Sulkala 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo: WSOY.

Solovjova 2004 = Соловьева А. Д. Словарь фразеологизмов в произведениях В.М. Шукшина. Teoksessa: *Творчество В.М. Шукшина: Энциклопедический словарь-справочник*. Т. 1. Барнаул, 207–331.

Šelerova 2014 = Шелепова Л. И. Шукшинская лексикография. Teoksessa: *Вопросы лексикографии*. Вып. 2, 94–105. Saatavissa: <http://cyberleninka.ru/article/n/shukshinskaya-leksikografiya> [viitattu 13.3.2016].

Šukšin, Vasili 1976. *Meitä on niin moneksi*. Suom. Viola Zakrevskaja. Moskova: Edistys.

Šukšin, Vasili 1983. *Nuoren Vaganovin kärsimyksen*. Suom. Esa Adrian. Helsinki: WSOY.

Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. Teoksessa: Riikonen, H. K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomen-noskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 387–400.

Toury, Gideon 1991. What are descriptive studies into translation likely to yield apart from isolated descriptions? Teoksessa: Van Leuven-Zwart, Kitty M. & Ton Naaijken (eds) *Translation Studies. The state of the art. Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*. Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 179–192.

Toury, Gideon 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Benjamins Translation Library 4. Amsterdam: Benjamins.

Vorobjova 1989 = Воробьева И. А., Ономастический словарь по произведениям В.М. Шукшина. Teoksessa: *В.М. Шукшин: Жизнь и творчество*. Барнаул. 105–108.

Vorobjova 2002 = Воробьева И. А., *Словарь диалектизмов в произведениях В.М. Шукшина*. Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та.

Zaliznjak 1977 = Зализняк А. А., *Грамматический словарь русского языка: словоизменение*. 100 000 слов. М.: Русский язык.

Zasorina 1977 = Засорина, Л. Н. (ред.), *Частотный словарь русского языка*. Ок. 40 000 слов. М.: Русский язык.

Kirjoittajien esittely ja yhteystiedot

Hannu Tommola on Tampereen yliopiston emeritusprofessori. Hänen tutkimusaiheitaan ovat käänöstutkimus, leksikaalinen semantiikka, leksikografia, kontrastiivinen kielentutkimus ja kielitypologia. Hän on myös Uralin yliopiston (Jekaterinburg) vanhempi tutkija.
Sähköpostiosoite: hannu.tommola (at) uta.fi

Mihail Muhin on dosentti Uralin yliopistossa venäjän kielen ja leksikografian laitoksessa. Hän on kehittänyt tietokonelingvistisiä menetelmiä erityisesti sanakirjatyössä, tutkii tekstisemantiikkaa ja leksikologiaa. Hänen tohtorinväitöskirjansa vuodelta 2011 on kvantitatiivinen tutkimus Nabokovin, Šolohovin, Bulgakovin ja Platonovin tyylistä.
Sähköpostiosoite: mu-hi (at) ya.ru